

Ressò, 471 juny 2020

LA PESTA A SANTA COLOMA DE FARNERS

Davant la “queixa” amistosa de diversos amics lectors sobre l’article “La Pesta a Catalunya”, queixa resumida en la frase: I Santa Coloma què? I Sant Sebastià? Doncs ara presento un article sobre la pesta a Santa Coloma, basat en els llibres de la col·lecció Biblioteca Farnesenca que he coordinat i de la qual n’han sortit tres volums que us cito al final. Una primera referència la trobem quan l’any 1357 el bisbe de Girona Bernat de Cruïlles demanava al prior de Sant Pere Cercada que li enviés aigua-ros o aigua de roses, per no ser contagiats per la pesta, ja que va ser considerada com un dels medicaments més potents per fer-hi front. La tècnica era simple: “regar lo sòl de la cambra ab vinagre e ayguaros” i esperar que la pesta no hi entrés. Després dels estralls i despoblament de la pesta negra de 1348, el bisbe de Girona va disposar que el territori de Sauleda passés a dependre de Sant Pere Cercada, com així ha estat fins l’actualitat. La unió d’ambdues parròquies es produí el 1371. A la pesta de 1348 seguiren la de 1362-1363 coneguda com “la mortalitat dels infants” i encara la població hagué de patir tres pestes més: la de l’any 1371, coneguda com “la mortaldat dels mitjans”, i les dels anys 1384 i 1395. No tenim dades estadístiques de Santa Coloma en concret, només una referència: la del nomenament episcopal d’un nou clergue per a Sant Pere Cercada, l’any 1365, perquè en faltava un “degut a les darreres mortalitats”.

En el segle XV hi hagueren les pestes dels anys 1410, 1429 i 1448. L’any 1411 el bisbe de Girona permet a Bernat Guixar, com a beneficiat de Santa Maria de Farners reduir el servei de missa a dos dies a la setmana “atesa la solitud de la capella”. Unes xifres són prou aclaridores per observar els estralls de la pesta, comparant els fogatges de diferents anys (un fogatge és una unitat familiar i fiscal, s’acostuma a comptar 4,5 persones per

fogatge). Santa Coloma de Farners abans de 1350: 136 focs; any 1358: 115 focs; any 1378: 51 focs. Santa Coloma passà de tenir 612 habitants abans de la pesta negra a tenir-ne 230 a finals de segle. S'inicià una crisi econòmica profunda a tot Catalunya, amb l'aparició dels "masos rònecs" (abandonats) que beneficià, enfortí les pocs pagesos que sobrevisqueren. Exemples: l'any 1358 Pere Toronell, del mas Toronell de Sant Miquel de Cladells, com que "no l'habitava ni el podia fer habitat ni reconstruir les cases ruïnoses", va decidir renunciar al domini útil que posseïa –potser per herència o potser perquè havia trobat una millor opció– en favor del senyor directe del mas, que era un prevere del capítol de la seu episcopal de Girona. Bertran de Farners, senyor dels mas Rourell de Sant Iscle de Sauleda l'any el va cedir a una altra família, la de Guerau de Vernedes, propietari d'un altre mas de Sauleda, sense necessitat d'habitar-hi, només treballar-lo. Els pagesos que sobrevisquere, doncs, pogueren pactar amb els senyors i es quedaren diversos masos per explotar-los en bones condicions: a Sant Pere Cercada, en el segle XVI, Bernat Femades s'havia quedat amb els masos Femades i Modagueres de la parròquia de Sauleda i Miquel Bagís, tenia els masos Bagís, Toronell i Cansells, aquests de Sant Miquel de Cladells. El ja citat Vernedes, després d'obtenir el mas Rourell, n'acabà incorporant cinc més, els masos Vives, Puig Sobirà, Ferrer i Viladecans i Sauleda la masoveria de sa Roca, tots del terme de Sauleda. Els Llorell compraren el seu mas l'any 1398, els Massaneda adquiriren dels senyors Vilademany el dret d'aigües de la riera de Vallors. Tots aquests casos són exemples de com unes famílies pageses es van anar enriquint i formant els anomenats masos "grassos", ja que van ampliant possessions aprofitant la feblesa dels senyors degut a l'empobriment provocat per les pestes o epidèmies.

Ja en l'edat moderna continuaren les pestes: el 1589-91 i la de 1629-31 o l'epidèmia de pesta bubònica de 1650-1654. A Santa Coloma de Farners manquen els llibres d'òbits

des de 1650, però l'última anotació d'aquest mateix any és prou significativa "Tempore pestis". Es calcula que en línies generals es va perdre entre un 15 i un 20% de la població. Per lliurar-se de la pesta, en una època no determinada entre els segles XV i XVI els habitants de Tossa de Mar feren la promesa, de complir cada any amb el vot de pelegrinar a l'ermita de Sant Sebastià més propera a Tossa de Mar, que resultà ser la de Santa Coloma de Farners, separada uns quaranta quilòmetres de la vila marinera. Malgrat que uns Goigs de Tossa de Mar parlin que la promesa es va fer pels volts del 1400, sembla més segur pensar que començà a principis del segle XVI. L'any 1459 l'Obra de la parròquia colomenca i el bisbat decidiren construir un hospital al costat de l'església, ja que el que hi havia quedava molt lluny del poble. Sembla ser que l'hospital vell es reconvertí en aquesta capella de Sant Sebastià, En les despeses ordinàries de l'ajuntament hi consten l'any 1761 i d'altres, 20 lliures anuals per les misses a sant Sebastià cada divendres per complir el vot de la pesta.

Ja en l'edat contemporània, l'any 1854 una pesta de còlera assolà el país. Santa Coloma s'encomanà a Sant Sebastià, i com a senyal d'agraïment per haver salvat el poble, diversos veïns proposaren a l'Ajuntament fer una subscripció popular per arranjar la capella, que la construïren com la trobem avui dia. La comissió encarregà a l'agrimensor Joan Bayer el disseny de tres plànols. L'Ajuntament cedí els terrenys necessaris per a la renovació de la capella, i també es demanà col·laboració als tossencs, que se'ls definí com a «germans de devoció». Els farnesencs prengueren una sèrie de mesures que poc o molt devien ajudar que Santa Coloma només tingués algun cas de còlera al llarg del segle: habilitar l'hospital per ingressar les persones infectades, preparar el mas Oliveras i la casa llatzeret com a locals per deixar que el vi i altres productes de primera necessitat es ventilessin, col·locar guàrdies en diferents punts del municipi les vint-i-quatre hores del dia per prohibir l'entrada de persones procedents de

pobles infectats pel còlera, obligats a fer quarantena. A més a més, s'acordà amb el rector una sèrie de prèdiques públiques diàries. Resum de les mesures acordades per l'Ajuntament per protegir Santa Coloma de Farners de la pesta del còlera de l'any 1865: “Que se haga un triduo de rogativas publicas que empezarán mañana y continuaran el lunes con oficio solemne á las nueve horas de ella y con rosario y la letanía de los Santos á las siete de la noche excepto el Domingo que tendrás efecto á las tres y media de su tarde, en la parroquial de esta villa y que se invite la asistencia de todas las autoridades y de sus inmediatos dependientes por medio de cedula firmada por el Señor presidente: Que se haga igual invitación al vecindario por edicto en la forma de costumbre, y que además se participe á todos los empleados, cabos de mozos, guardia civil, Maestros y Maestras de primera enseñanza con especial recado de que recomiendan la asistencia de sus subordinados los unos y de sus alumnos y alumnas los otros; y últimamente se resolvió que á los Divinos oficios concurriese cada día un comisión del Ayuntamiento, compuesta del Alcalde ó un Teniente y de tres concejales”.

Per acabar, la famosa “grip espanyola” de 1918 que s'inicià el juny i rebrotà l'octubre: “Acordóse ratificar la disposición del señor Gobernador civil sobre cierre de teatros y cines y prohibición de toda clase de espectáculos o reuniones que impliquen aglomeración de público en locales cerrados [...] la frontera de Portbou, estaba cerrada y que no se abrirá hasta que se cuente con el necesario material de sanidad y modo de curar los enfermos espanyoles que lleguen por ella (*Diario de Gerona*, 26 i 28-09-1918). Que tothom tregui les conclusions que li sembli. Morts a Santa Coloma:

Any 1916: 76; any 1917: 73; any 1918: 110; any 1919: 81; any 1920: 97 i la resta d'anys fins el 1936 la mortalitat oscil·la entre els 80 i els 42.

Miquel Borrell i Sabater, maig de 2020

Col·lecció Biblioteca Farnesenca, coordinada per Miquel Borrell i Sabater i editada per l'ajuntament de Santa Coloma de Farners:

Volum I *Santa Coloma de Farners, de la prehistòria al segle XV*, 2010, Pere Font, Joan Llinàs Elvis Mallorquí.

Volum II *Santa Coloma de Farners a l'edat moderna, segles XVI, XVII i XVIII*, 2011, Miquel Borrell i Sabater.

Volum III *Santa Coloma de Farners a l'edat contemporània, 1808-1874*, 2017, Gerard Buxeda i Majoral.